

Theaterschap eist Vakmanschap

Grolsch
bier

Vakmanschap is meesterschap

- 2 juni, Amsterdam, Centrum Bellevue, 20.30 uur, Aa + Ab
3 juni, Den Haag, Gemeentemuseum, 20.15 uur, Aa + Ab
4 juni, Amsterdam, Sonesta Koepelzaal, 11.00 uur, Ab
4 juni, Rotterdam, De Doelen (Kleine Zaal), 20.15 uur, Aa + Ab
5 juni, Utrecht, Tejater Kikker, 20.30 uur, Aa
6 juni, Utrecht, Tejater Kikker, 20.30 uur, Ab
7 juni, Amersfoort, De Flint, 20.15 uur, Zweden en Lapland
8 juni, Den Haag, Openluchttheater Zuiderpark, 20.30 uur, Ab
9 juni, Apeldoorn, Openluchttheater Orpheus in het bos, 20.00 uur, Ab

Mini-festival folk en volksmuziek

Scandinavië en Finland

Aa

Noorwegen

Hardingfela-spelers uit Bergen:
Olav Helland, Johan Lien, Nils Furnes en Halver Sørsdal
Herdersinstrumenten gespeeld door Leif Löchen
(Lillehammer)

Zweden

Muziek uit Småland door Sabina Kristensen, viool en zang, en Eva Blomquist, viool en accordeon

Hardanger viool, Noorwegen

Ab

Zweden

Violdmuziek uit Hälsingland door Anders Henrikson, Bengt Jonsson, Gunnar Östergårds, Ulf Störling en Margareta Söderberg.

Ulf Störling bespeelt de nyckelharpa uit Uppland

Finland

'Mestaripelemani' Otto Hotakainen, viool, en Viljo Karvonen, kantele (Halsua)

Lapland

Traditionele liederen door Åsa Blind uit Gälivare en 'joiks' door Berit-Ellen Balto uit Karasjok.

De volksmuziek uit Scandinavië en Finland kan men bepaald niet, zoals dat vaak al te gemakkelijk gebeurt, onder een enkele noemer brengen. Daarvoor zijn niet alleen de nationale karakteristieken te verschillend maar is ook het gebied te uitgebreid. De zes verschillende landstroken waaruit dit volksmuziek-programma bestaat liggen zo'n 1500 km uit elkaar. De overeenkomsten die er zijn, zijn zo talrijk maar leveren tegelijkertijd een dergelijke diversiteit op dat men kan spreken van een bijzonder levendige volksmuziektraditie. Die vindt zijn neerslag in het hier gepresenteerde overzicht van de volksmuziek uit Scandinavië en Finland.

Wat algemeen geldt voor de volksmuziek in zijn totaliteit, namelijk dat de muzikale kenmerken van een bepaalde streek een eigen karakter verlenen aan het overgeleverde melodierepertoire en de muzikale traditie, geldt ook hier. Men onderscheidt een grote afwisseling tussen de verschillende gebieden, een beeld dat nog versterkt wordt door het gebruik van allerlei soorten muziekinstrumenten: naast de viool, die geweldig populair is in Scandinavië, is in Noorwegen de hardanger viool in gebruik; eigenlijk is dit een gewone viool, maar onder de vier speelsnaren zijn nog vier meeklinkende snaren bevestigd. Dan de nyckelharpa, een instrument, waarvan de snaren worden ingekort d.m.v. toetsen maar – anders dan bij de draailier – met een strijkstok worden aangestoken.

Naast de diatonische akkordeon die als traditioneel instrument voorkomt in Zweden, vindt men in Finland de kantele, een driehoekige cithar met een zeer lieflijk geluid. Karakteristieker nog zijn de herdersinstrumenten, die in Noorwegen worden bespeeld, in de vorm van fluiten, dierhoorns en zelfs berkebast, evenals het gezang van de Lappen, dat in zijn soort uniek mag worden

genoemd. In hun 'joiks' is een wereld van traditie, emotie en persoonlijke expressie vastgelegd, die spontaan tot uitdrukking komt.

Noorwegen

In de Noorse tradities voelt men toch altijd nog meer het verleden meespelen dan in de andere Scandinavische landen. Het handhaven van gewoonten en gebruiken uit vroeger tijden vindt hier waarschijnlijk zijn oorzaak in de meer geïsoleerde positie van de verschillende gebieden. Men zou daardoor de Noren bijna gaan verdenken van een zekere degelijkheid en traditionalisme. De reden daarvoor ligt mogelijk in het feit dat men in Noorwegen altijd tamelijk gesloten gemeenschappen heeft gevormd in de dalen en rond de fjorden, die duidelijk hun eigen karakteristieken vertonen. Er is een band die deze maatschappij samenhoudt en die zijn uitdrukking vindt in sterk gefixeerde vormen en structuren, waarvan de volkskunst zich bedient. Wanneer men een van de springdansen analyseert dan komt men tot een strak herhalingspatroon van melodiedelen a en b die zowel in hun verschijningsvorm als in hun onderlinge relatie strikt vastgelegd zijn. Eén zo'n gebied is de kustplaats Bergen met omgeving.

Leif Löchen

Vanwege zijn ligging heeft deze streek altijd veel invloeden ondergaan van over zee en deze steeds bijzonder snel geassimileerd. Er was echter geen mogelijkheid om de zo gevormde cultuur verder uit te dragen aangezien Bergen omgeven wordt door fjorden en bergen tot 2000 meter hoog. Zodoende werd men teruggeworpen op zijn eigen identiteit en er ontstonden karakteristieke volksdansen en volksmelodieën voor dit gebied. Voorbeelden daarvan zijn de 'Springar', 'Vossarull' en de 'Halling'. Al deze dansen worden gespeeld op de hardingfela of de hardanger viool, een instrument dat alleen voorkomt in het gebied rond Bergen.

Het spel op de hardingfela wordt voornamelijk gekenmerkt door twee opvallende facetten: het meerstemmige spel met gebruikmaking van losse snaren — daardoor ontstaat een resonante klank door het meeklinken van de onderliggende snaren — en de vele versieringen die aan de muziek een zeer levendig karakter geven.

Doordat Bergen één van de belangrijkste havensteden van Noorwegen is geweest, moet het niet uitgesloten worden geacht dat de hardingfela al op het einde van de middeleeuwen of anders direct daarna naar Noorwegen is overgebracht als één van de vormen van de viola d'amore. Een ensemble van vier spelers zal de klankrijkdom van deze volksmuziek ten gehore brengen. Iets geheel anders is datgene wat Leif Löchen uit Lillehammer bij de ingang van het Gubrandsdal laat horen. Hij bespeelt een aantal herdersinstrumenten, die gedurende de lente en de korte zomer in gebruik zijn: allerlei fluiten, waaronder de seljefløte — een blokfluit, dwars bespeeld, die aan het uiteinde wordt afgedekt met de wijsvinger en waarop alleen boventonen mogelijk zijn — hoorns, zoals de lur en de bukkhorn en de langleik — een langwerpige cither. Een aantal van de fluiten en de rietinstrumenten is maar gedurende twee à drie weken in gebruik. Dan zijn ze uitgedroogd en worden weggegooid waarna ze in het daarop volgende jaar weer opnieuw worden vervaardigd.

Leif Löchen bespeelt ook de mondharp en de 'vanligfele', naast de reeds genoemde herdersinstrumenten, met name de 'neverflis', äckerpipe, bukkhorn, seljefløyte, lur en trefløyte.

Sabina Kristensen en Eva Blomquist

Småland

Muziek uit Småland is muziek uit het gebied ten zuiden van een van de twee grote Zweedse meren, Vättern. Sabina Kristensen en Eva Blomquist zijn afkomstig uit de buurt van Jönköping, een stad in het westelijke gedeelte van Småland. Zweden heeft altijd open gestaan voor invloeden van buiten. Relaties met Duitsland en Frankrijk vergrootten niet alleen het handelsverkeer — de handelspositie van Stockholm is daar een duidelijk voorbeeld van — ook de culturele uitwisseling speelde een belangrijke rol. De periode waarin deze band met West-Europa bijzonder sterk was is die van de barok. In de 17e en 18e eeuw waren de Zweden meer dan eens aanwezig op het Europese strijdtoneel en ook in politiek en diplomatiek opzicht — denk alleen maar aan Bernadotte — speelden ze een belangrijke rol. Bijzonder aan de Zweedse volksmuziek is dat ze wat haar melodierepertoire betreft vaak teruggrijpt op de tijd van de barok. Sterker nog, men treft tegenwoordig nog een polska aan die gebaseerd is op de 'follia' — een melodie waar o.a. ook A. Corelli variaties op bedacht — of een dans die gebruik maakt van een Duits kerkgezag. Deze 'barokke' karakteristiek is zeer duidelijk aanwezig in de Zweedse volksmuziek en het zal dan ook wel niet verwonderen dat er een zeer levendige en ononderbroken viooltraditie bestaat in de belangrijkste volksmuziek-gebieden van Zweden. De 'spelman' die na de maaltijd — die zeer overvloedig kan zijn — zijn viool stemde en een polska of långdans inzette waaraan iedereen deelnam is een algemeen aanvaard maatschappelijk verschijnsel.

De vioolmuziek in Småland, in Hälsingland, Dalarna en Norrbotten vertoont streek voor streek steeds een duidelijk eigen dialect. De vormen waarin gespeeld wordt zijn echter wel dezelfde: de långdans, polska, vals, polka, schottis (reinländer) en mazurka (uit de namen leest men af welke invloeden hier een rol spelen). Was de vioolmuziek in de 18e eeuw dominerend, in de 19e eeuw voegde de accordeon zich bij het ensemble van strijkers en vormde zo een nieuw genre in de volksmuziek. In deze combinatie versterkte de diatonische accordeon het danskarakter van de muziek waardoor er een soort muziek ontstond die melodisch eenvoudiger was maar ritmisch sterker geprofileerd. Men zal in het spel van Sabina Kristensen en Eva Blomquist deze verschillende genres kunnen onderscheiden.

Hälsingland en Uppland

De rivier de Ljurna stroomt van de grens met Noorwegen helemaal naar de kust van de Botnische Golf (of zoals wij zeggen Oostzee). Op het laatste gedeelte van haar weg vormt zij vanaf de plaats Ljusdal een keten van meertjes die uiteindelijk uitmonden in de open zee. Het is in dit gebied, van Ljusdal tot Bollnäs in Hälsingland, dat jaarlijks de grote Hambo-danswedstrijden worden gehouden. In de plaats Delsbo – ongeveer 25 km westelijk – wordt elk jaar de grote Spelmansstemma gehouden, een bijeenkomst die naast zo'n 500 volksmuzikanten duizenden mensen trekt die geïnteresseerd zijn in de volksmuziek.

De muziek uit Hälsingland kent een ononderbroken traditie en overlevering van het repertoire zoals dat maar zelden het geval is. Met Dalarna en Uppland behoort de provincie Hälsingland tot de gebieden met het oudste melodierepertoire.

De zuidelijke begrenzing van het gebied wordt gevormd door Ljusdal en Delsbo. De dansvormen die er voorkomen zijn in principe dezelfde als in Dalarna – polska, polka, schottis, mazurka en (authentiek) de hambo –, de melodische verwerking is individueler. Ook de kennis van het repertoire is hier vaak meer bewust en wel in die zin, dat men volksmuziek speelt uit de 18e eeuw (grote bloeiperiode), de 19e eeuw (de introductie van de drågspel – trekharmonica) en uit onze tijd. In Zweden bestaat al sedert een viertal eeuwen een levendige traditie in het vioolspel. Steeds was de volksmuziek daarbij als een drager van de muzikale inspiratie betrokken: steeds ook nam de volksmuziek-thema's, melodieën en speelwijzen over van de officiële kunstmuziek. Om die reden bleef de volksmuziek levend en steeds aan verandering onderhevig. In de

melodieën, gespeeld naar het voorbeeld van een oude speelman, komt men dan ook vaak Franse, Duitse en zelfs Nederlandse barokmuziek tegen. Deze is echter zo geassimileerd en 'versierd', dat ze een totaal eigen Zweeds karakter heeft gekregen.

De groep van vijf muzikanten uit Hälsingland speelt op violen, daarnaast wordt ook een nyckelharpa gespeeld. Dit is een instrument, dat overeenkomsten vertoont met de draailier, dat echter met een strijkstok wordt aangestreeken, waarbij de snaren d.m.v. toetsen worden ingekort. De nyckelharpa, die vooral voorkomt in Uppland, werd en wordt nog steeds gebruikt om de dans te begeleiden. De ongeveer 12 resonanssnaren geven aan de klank en de vorm van dit instrument een karakteristiek element.

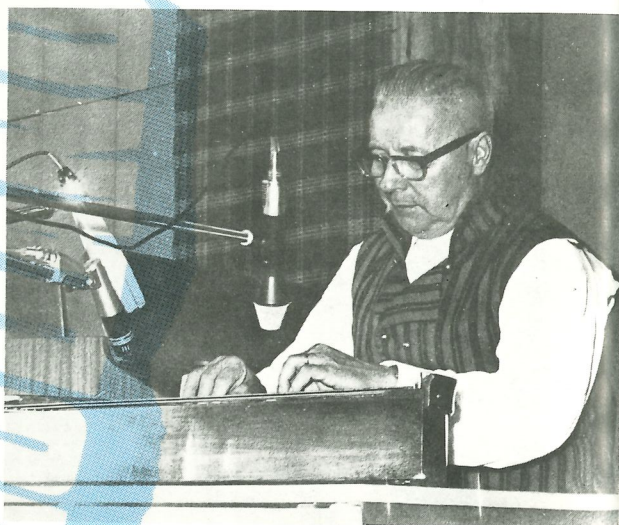
Spelmen

Finland

Finland en de kantele zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De ongerepte natuur en de wijde stilte van dit land worden nergens zo goed door uitgedrukt als door het breekbare geluid van dit instrument. De kantele is een type cither, driehoekig van vorm, dat vanuit Estland naar Karelia (spreek uit Karjela) is gekomen. Karelia is het gebied dat kan gelden als het hart van Finland. Het is het zuid-oostelijke gedeelte van dat land (Lapland en de kuststreek zijn de twee andere gebieden). De kantele met zijn meestal dunne, tinkelende, soms ook diep brommende geluid is eeuwenlang verbonden geweest met de geschiedenis van het Finse volk en zijn epos, de Kalevala.

Men moet overigens aan Finland niet denken als aan een land dat nog vertoeft in het verleden. Uitgezonderd de Lappen – er zijn er in Finland zo ongeveer 3000 – heeft de bevolking een ontwikkelingspeil bereikt dat gelijkwaardig is aan dat in West-Europa. Wanneer men dan ook spreekt over de volkskunst van dit land is het goed te bedenken dat het, zoals zo vaak, een revival betreft van een vroeger gebruikelijk levenspatroon, uitgezonderd misschien dan juist die spelers en dansers die vanwege hun leeftijd deze tradities en levenswijze nog hebben meegemaakt. Viljo Karvonen en Otto Hotakainen zijn twee van zulke spelers. Ze zijn beiden in Halsua in de omgeving van Kaustinen geboren, respectievelijk in 1906 en 1908.

Viljo Karvonen is een bespeler van de kantele en hij geldt in Finland als een onbetwist meester van het traditionele melodie-repertoire. Naast zijn solo-optreden

Viljo Karvonen

Otto Hotakainen

is hij ook vaak te beluisteren als begeleider van de violist Otto Hotakainen. Hotakainen brengt de volksmuziek uit de kuststreek van Finland, een gebied dat gedurende 6 eeuwen werd beheerst door Zweedse invloeden. De plaats Kaustinen is daar dan weer een centrum van speelmansmuziek. Opvallend in zijn spel is de wijze waarop hij ritme en begeleiding brengt in zijn melodie door een zeer eigen stokvoering (de viool wordt daarbij tegen de borst gedrukt). Hotakainen en Karvonen zijn beide 'mestariPELLIMANNI', dat wil zeggen dat ze voor een bepaald jaar – in dit geval 1970 en 1971 – uitgeroepen zijn tot de beste speelman van Finland.

Lapland

De bevolking van Lapland leeft verspreid over zo'n vier landen die alle ten noorden van de poolcirkel liggen. Dat zijn Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland. De levenswijze van de Lappen of Samen wordt voornamelijk bepaald door de rendierkuddes die ook tegenwoordig nog de voornaamste reden van hun bestaan vormen. Als het klimaat het toelaat trekken de Lappen gedurende een gedeelte van het jaar van de ene weideplaats naar de andere om voor hun rendierkuddes voldoende voedsel te verzamelen.

De muziek en poëzie die daarbij een zeer belangrijke rol speelt, is de 'joik'. De Lappen uiten hun persoonlijke en hun collectieve gevoelens d.m.v. joiks. Dit zijn spontaan opkomende muzikale en poëtische uitbarstingen, die zowel naar de inhoud als hun muzikale vorm streng bepaald en voor de Lappen algemeen bekend zijn. Zo is het mogelijk om een joik te zingen zonder de woorden te gebruiken, omdat het onderwerp waarover wordt gezongen toch algemeen bekend is. Dit monotone zingen maakt een fascinerende en betoverende indruk. Voor het eerst zullen in Nederland originele joiks ten gehore worden gebracht door echte Lappen.

Het gewone traditionele liedrepertoire is ook in Lapland bekend. Juist in deze koude streken is het gezongen melodierepertoire ruimer aanwezig dan de instrumentale muziek. Het 'instrument' echter dat ook hier nog vrij vaak bespeeld wordt is de mondharp: een klein druppelvormig instrumentje van ijzer dat middels een klein metalen tongetje dat in de mondopening wordt gehouden merkwaardige klanken produceert.

- 2 juni, Den Haag, Gemeentemuseum, 20.15 uur, Ba+Bb
3 juni, Rotterdam, De Doelen, 20.15 uur, Ba+Bb
4 juni, Amsterdam, Centrum Bellevue, 20.30 uur, Ba+Bb
6 juni, Vlissingen, Vestzaktheater, 20.30 uur, Ba
7 juni, Utrecht, Tejater Kikker, 20.30 uur, Ba
7 juni, Den Haag, Openluchttheater Zuiderpark, 20.30 uur, Bb
8 juni, Laren, Singer Concertzaal, 20.15 uur, Ba
8 juni, Haarlem, Concertgebouw (Kleine Zaal), 20.15 uur, Bb
9 juni, Den Haag, Openluchttheater Zuiderpark, 20.30 uur, Ba
10 juni, Vlaardingen, Tent Hoflaan 12, 17.00 uur, Ba
10 juni, Den Haag, Regionaal Centrum Buitenlanders, 20.30 uur, Bb
11 juni, Den Haag, Tent Malieveld, 12.00 uur, Ba
14 juni, Amsterdam, Concertgebouw, 12.30 uur, Ba

Mini-festival folk en volksmuziek

Baskenland en Portugal

Ba Baskenland

Muziek en dans uit het Baskenland door de groep Kresala uit San Sebastian:
Alberto Urkijo, Imanol Muñoz, Alfonso Ugalde, Aitor Aizpurna, Iñaki Otaño en Franciso Javier Neira (instrumentalisten).
Chus Alonso, Jose Ignacio San José, Maite Tardagila en Koro Kuende (dansers).

Bb Portugal

Coimbra-fado gezongen door Adriano Correia de Oliveira (Coimbra).
Carlos Paredes, Portugese gitaar, en Fernando Alvim, viola (Lissabon).

Kresala